

Kieli, kulttuuri ja katsomus varhaiskasvatuksen arjessa

Hannele Kontsas-Vähäsilta

Turku 01.02.2021

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Kielitietoisuus eli kielellisesti vastuullinen pedagogiikka	2
1.1.1	Toiminnallinen kaksikielisyys	2
1.1.2	Akateeminen kielitaito	2
1.2	Kulttuuritietoisuus eli kulttuurisesti vastuullinen pedagogiikka	3
2	Monikielisyteen ja -kulttuurisuuteen kasvaminen	5
2.1	Monikielisyteen yhdistettäviä käsitteitä	6
2.2	Koodin vaihto	6
2.3	Kielten omaksumiseen vaikuttavia tekijöitä	7
2.3.1	Simultaanisti kaksikieliset lapset (altistus 0-1 tai ennen 3v)	8
2.3.2	Peräkkäisesti kaksikieliset lapset (1-3v tai 3v-)	8
2.4	Monikielisyden tukeminen perheessä	9
3	Kielen kehityksen pääpiirteitä	11
3.1	Kuuntelutaidot	12
3.2	Varhainen sanasto ja äänteet	13
3.3	Kieliopin kehitys ja kielellinen tietous	13
3.3.1	Kielioppi arjessa	15
3.3.2	Matematiikan kieli	16
4	Varhaiskasvatus kielen opettajana	17
4.1	Oppimisympäristö	18
4.2	Leikki	19
4.3	Musiikki	20
4.4	Lastenkirjallisuus	20
5	Katsomuskasvatus	22
6	Yhteenveto	24
7	Lähdeluettelo	26
	Liitteet:	27

1 Johdanto

Arjessamme erilaiset kielet, kulttuurit ja katsomukset kohtaavat päivittäin. Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa, jatkossa Vasu, (Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018) kielitietoinen toimintatapa on läpileikkaava periaate, jota edellytetään kaikilta, kaikissa arjen tilanteissa. Kielitietoiseen pedagogiikkaan on kaikilla lapsilla oikeus. Se ei koske vain ”vieraskielisiä” lapsia, vaan kuuluu ihan jokaiselle varhaiskasvatukseen osallistuvalla. Varhaiskasvatuksessa ja myöhemmin koulussa jokainen aikuinen on kielenopettaja.

Turussa on laadittu kieli- ja kulttuuritietoinen varhaiskasvatus asiakirja. Se on tarkoitettu varhaiskasvatus- ja esiopetussuunnitelman tueksi kaksi- ja monikielisten lasten varhaiskasvatusta suunniteltaessa. Lasten yhdenvertaiset oppimisedellytykset, turvallinen kasvuympäristö ja kulttuurien välinen vuorovaikutus sekä lapsen suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumisen tukeminen ovat kieli- ja kulttuuritietoisien varhaiskasvatuksen tavoitteita. Asiakirja (Turun varhaiskasvatus- ja perusopetusjaosto) perustuu sekä valtakunnalliseen Vasuun (Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018) että Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmaan (Turun kaupunki, 2019) ja esiopetussuunnitelmaan (2018). Turun kieli- ja kulttuuritietoiseen varhaiskasvatus asiakirjaan on koottu esimerkiksi, minkälaisia kielen tukemisen malleja käytetään eri-ikäisille lapsille.

Käsitteinä kielitietoisuus ja kulttuuritietoisuus eivät ole yksiselitteisiä. Tämän käsikirjan tarkoituksena on avata näitä käsitteitä, herättää ajatuksia, sekä tarjota konkreettisia vinkkejä kieli-, kulttuuri-, ja katsomuskasvatukseen. Kieli- ja kulttuuritietoisuuden ei ole tarkoitus olla ylimääräinen työtehtävä entisten lisäksi, vaan tapa toimia. (Malinen, 2020). Se ei ole sen vaikeampaa tai aikaa vievämpää kuin aikaisempikaan tapa. Uuden toimintatavan opettelu ja asian omaksuminen vievät toki aikaa ja vaativat voimavaroja, mutta tavan omaksumisen jälkeen se ei vaadi ylimääräistä energiaa.

Anna Lapselle ääni kirjassa, Heidi Malinen (2020) vertaa kieli- ja kulttuuritietoisien toimintatavan omaksumista roskien lajitteluun. Ensin se saattaa tuntua työläältä, mutta hetken päästä se on osa arkipäivää. Kieli- ja kulttuuritietoisessa arjessa riittää mainiosti, ettei kaikkea muista tai pysty toteuttamaan joka päivä. Se, että tunnistaa omassa toimintatavassaan kehittämiskohteita ja uskaltaa tarttua niihin on tärkeää. Vasukin opastaa meitä laatimaan lapselle riittävän pieniä ja konkreettisia

tavoitteita, jotta niiden saavuttaminen olisi mahdollista. (Malinen, 2020; Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018).

1.1 Kielitietoisuus eli kielellisesti vastuullinen pedagogiikka

Kieli, kulttuuri ja identiteetti ovat yhteydessä toisiinsa. Kaikki kielet ovat samanarvoisia, niitä ei aseteta paremmuusjärjestykseen. Kaikilla kielillä voi oppia ja opetella erilaisia sisältöjä. Lapsia tulisi rohkaista käyttämään kaikkia osaamiaan kieliä resurssina oppimisessa. Kieli on valtaa, siksi kasvattajan halu edistää kielen oppimista parantaa lapsen mahdollisuuksia osallisuuteen. Kasvattajan on tärkeää tunnistaa millaisia ovat opittavan kielen piirteet, miten arjen kieli ja akateeminen kielitaito eroavat toisistaan ja millaista kielitaitoa tarvitaan erilaisista tehtävistä suoriutumiseen. Lapselle ominaiset tavat toimia eli leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja ilmaiseminen taiteen keinoin tulisi toteutua päivittäin. Jokaisella on oma yksilöllinen oppimistapansa ja erilaisten menetelmien hyödyntäminen on tärkeää. Kasvattajan tulisi olla tietoinen kielenkehityksestä ja miten tietoa voi hyödyntää toiminnan suunnittelussa. Kieltä opitaan vuorovaikutuksessa, aktiivisesti kieltä käyttämällä. Pelkkä passiivinen altistuminen kielelle ei riitä. Nykytutkimuksen mukaisesti kaksi- ja monikielisyys on tavallisempaa kuin yksikielisyys. Varhaiskasvatuksen tärkeimpiä tehtäviä on vahvistaa lapsen suomen kielen oppimista niin, että hän voi saavuttaa toiminnallisen kaksikielisyyden perusopetuksen päättövaiheeseen mennessä. Lapsen heikon kielitaidon voivottelu ei johda mihinkään jollei ryhmässä ryhdytä toimiin kielitaidon kehittymiseksi. (Alisaari, ym., 2020; Gyegye & Nikkilä, 2014; Honko & Mustonen, 2018; Turun kaupunki, 2019; Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018; Helsingin kaupunki, 2020; Malinen, 2020).

1.1.1 Toiminnallinen kaksikielisyys

Oppija käyttää ensikieltään ja suomen kieltä omiin tarpeisiinsa erilaisissa kielenkäyttötilanteissa, mutta kielten ei tarvitse olla samantasoisia. Ymmärrettävyys ja viestinnällisyys ovat tärkeitä kielitaidossa, eivät pelkästään kielioppiasiat. (Malinen, 2020; Alisaari, ym., 2020).

1.1.2 Akateeminen kielitaito

Kielitaito, jota oppija tarvitsee sisältöjen oppimisessa. Akateemisen kielitaidon saavuttaminen vaatii aikaa. Eri arvioiden mukaan siihen kuluu jopa 5–10 vuotta. Arjessa saattaa syntyä harha kielitaitoa

arvioitaessa, mikäli kielen osaamista arvioidaan vain toiminnallisen eli sosiaalisen kielitaidon osaamisen perusteella. Suomea äidinkielenään puhuva on tavallaan samassa tilanteessa. Akateeminen kielitaito ei kehity kenelläkään itsestään. (Rapatti, 2011).

1.2 Kulttuuritietoisuus eli kulttuurisesti vastuullinen pedagogiikka

Kulttuurisesti vastuuntuntoinen opettaja on monikulttuurisuuskasvatuksen edellytys. Opettajalla on suuri vaikutus siihen, millainen oppimisympäristö lapsille tarjotaan. Opettaja siirtää sekä tietoisesti, että tiedostamattaan omia asenteitaan ja arvojaan toteuttaessaan työtehtäväänsä. Omien arvojen ja asenteiden reflektointi on tästä syystä tärkeää. Rajoittavana tekijänä kulttuuritietoisien pedagogiikan toteuttamisessa voi olla opettajan oletus siitä, että tuntee jonkin kulttuurin erityisen hyvin. Se saattaa johtaa stereotyyppiseen ajatteluun. Kulttuuritietoisuudella ei tarkoiteta sitä, että opettajan tulisi tietää paljon kaikkea kaikista mahdollisista kulttuureista. Sen sijaan voisi pohtia, miten kulttuuri vaikuttaa omiin tapoihin, ajatuksiin ja opetukseen. Oman kulttuurin vaikutuksen tiedostaminen auttaa ymmärtämään myös toisenlaisia tapoja ja ajatuksia sekä kulttuuria niiden taustalla.

Kulttuuri-identiteetti rakentuu monista eri ulottuvuuksista: etnisen taustan lisäksi identiteettiä määrittää muun muassa sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, ikä, sosioekonominen tausta, katsomus ja niin edelleen. Kulttuuritietoinen opetus koskee jokaista oppijaa, ei ainoastaan maahanmuuttajataustaisia. Kulttuuriset käytännöt tarkoittavat kaikkea sitä, mitä teemme. Jokaisella varhaiskasvatusyksiköllä, ryhmällä ja yhteisöllä on omat kulttuuriset käytännönsä. Kulttuurin voidaan todeta edustavan tietyn ryhmän tapaa elää, mutta käyttäytymiseen ja identiteettiin vaikuttavat monet asiat, kuten jaettu tieto, kokemukset, uskomukset, arvot, traditiot, uskonto, ajan käsitteet, roolit ja maantieteellinen alue. Osallistuminen erilaisiin kulttuurisiin käytänteisiin on valinnaista. Akkulturaatiolla tarkoitetaan maahanmuuttajien kulttuurin muutosta, jossa luodaan tasapaino oman etnisen identiteetin ja kulttuuristen ominaisuuksien ylläpitämiseen suhteessa valtaväestön kulttuuriin sopeutumisessa. (Honko & Mustonen, 2018; Malinen, 2020; Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018; Hujala & Turja, 2011; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020)

Toisin sanoen on ymmärrettävä eri kulttuurien arvojen, koodien ja kotien erot. Tavoitteena kulttuuritietoisessa pedagogiikassa on asioiden lähestyminen useilla eri tavoilla ja eri näkökulmista katsoen. Hyväksytään erilaisuutta, mutta nähdään myös samanlaisuus. Luodaan oppimisympäristö, jossa

jokaista kuunnellaan ja jokaisen läsnäoloa arvostetaan. Yhteisöllisen osallistumisen ja aktiivisen vuorovaikutuksen avulla lapset oppivat kunnioittamaan toisiaan. Kulttuuritietoisessa pedagogiikassa ei keskitytä pelkästään lapsiin, on tärkeää luoda hyvät ja luottamukselliset suhteet myös huoltajiin. (Hujala & Turja, 2011; Malinen, 2020; Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018).

Kulttuurillisesti vastuulliseen pedagogiikkaan liittyy myös oppimisympäristö: Kirjoissa, leluissa ja materiaaleissa tulisi näkyä moninaisuus. Kasvattajilta vaaditaan valmiutta mukauttaa omaa toimintaansa niin, että jokaisella lapsella on mahdollisuus rakentaa omaa kielellistä ja kulttuurista identiteettiä omista lähtökohdistaan. Hyväksyvä suhtautuminen on enemmän kuin sietämistä. Perheiden arvot ja ratkaisut saattavat olla sellaisia, ettei yksittäinen kasvattaja pysty omista arvoistaan käsin ymmärtämään niitä. Tämä ei tarkoita sitä, että omista arvoistaan pitäisi luopua tai sitä, että jokaista perheen ratkaisua tulisi pitää hyvänä. Tärkeää on, että teemme eron yksittäisten ratkaisujen/näkemyksen sekä ihmisten välille. Ihmisen voi hyväksyä, vaikkei hyväksyisi jokaista arvoa ja ratkaisua. (Hujala & Turja, 2011; Malinen, 2020).

Kulttuuriin liittyvät toimintatavat, perinteet ja uskomukset ovat läsnä lapsen ensihetkestä lähtien. Kasvatuksella pyritään sosialisointiin eli tuetaan lapsen kehittymistä yhteisön jäseneksi vuorovaikutuksessa ympäristön ihmisten kanssa. Hoivakäytänteet vaihtelevat kulttuureittain. Länsimaissa vallitsee yksilökulttuuri, jossa lapsi kohdataan jo syntymästään saakka erillisenä yksilönä. Kahdenvälinen vuorovaikutus korostuu. Yhteisökulttuureille on tyypillistä, että lapsi kulkee mukana. Hänellä on fyysinen kosketus äitiin ja vauva osallistuu kaikkeen yhteisön toimintaan, mutta esimerkiksi kahdenvälinen vuorovaikutus on vähäistä. Tämä saattaa olla vähemmistökuulttuurin haaste, puhetapa, kommunikointistrategiat ja tavat olla vuorovaikutuksessa ovat erilaisia kuin valtaväestöllä. Kulttuuri ei kuitenkaan ole yhtenäinen tai muuttumaton yhdessäkään maassa. (Honko & Mustonen, 2018; Hujala & Turja, 2011; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020; Malinen, 2020)

Yhteenvedon voidaan todeta, että lapsi on aina hyvä sellaisena kuin on. Ammatillisuus on sitä, että näemme jokaisen lapsen voimavaroja ja mahdollisuuksia ja tuemme kykyjen kehittymistä lapselle sopivalla tavalla. Ryhmän kielten ja kulttuurien näkyväksi tekeminen ja arvostus arjessa luo puitteet turvalliselle, positiiviselle ja hyväksyväälle toiminnalle. Kielellisesti- ja kulttuurisestivastuulliseen pedagogiikkaan sisältyy myös suomen kielen ja suomalaisen kulttuuriperinnön erityispiirteet. Tarkoitus ei ole sovittaa kaikkia samaan muottiin, vaan auttaa ymmärtämään, että maailmassa on erilaisia, mutta yhtä arvokkaita toimintatapoja. Vuoropuhelu kodin ja kasvattajien välillä on todella tärkeää. Huoltajalla

on oikeus ilmaista oma näkemyksensä, mutta kasvattajilla on velvollisuus perustella valtaväestön kulttuuriin kuuluvia käytänteitä. Erilaisia kulttuureita, kuten ei eri kieliäkään voi asettaa arvojärjestykseen.

2 Monikielisyteen ja -kulttuurisuuteen kasvaminen

Monikielisyys on maailmassa yleisempää kuin yksikielisyys. Monikielisyys voidaan määritellä monella eri tavalla kuten esimerkiksi saavutetulla taitotasolla, kielenkäyttötaidoilla ja kielialtistuksen alkamisen ajankohdalla. Lapsi pystyy omaksumaan useampaa kieltä samanaikaisesti ja kielenkehitys monikieliselä lapsella seuraa pääpiirteittäin yksikielisten lasten kehitystä. Lapsen kielenkehityksen pääpiirteiden tunteminen on tästä syystä tärkeää. Kieli ja kulttuuri on vaikeasti erotettavissa toisistaan. Kieli ei ainoastaan heijasta kulttuuria vaan myös kulttuuri vaikuttaa kieleen. Lapsi, joka kasvaa kahden tai useamman kielen ja kulttuurin ympäristössä sopeuttaa myös kieliään kulttuureiden välisiin eroihin sopivaksi. Kielten kehitys on tärkeää identiteetin kehitykselle. On tärkeää, että lapsi pystyy kommunikoimaan oman perheensä ja sukunsa kanssa. Kielet ja kulttuurit myös sulautuvat toisiinsa, aina ei ole mahdollista kytkeä pois päältä toisen kulttuurin asenteita ja tapoja. Tämä saattaa heijastua kielen käyttöön eri tavalla kuin yksikielisillä puhujilla. Monikulttuurisuus ei esiinny aina yhtä aikaa monikielisyuden kanssa ja yksikielistenkin ryhmässä ja valtaväestössä esiintyy erilaisia alakulttuureita. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Monikielisyuden määrittelemine yksiselitteisesti ei ole helppoa. Sitä voidaan tarkastella yksilön tai ryhmän tai yhteiskunnan näkökulmasta. Yksilön kohdalla määrittelyn taustana voidaan käyttää kykyä käyttää tiettyä kieltä tai kielenkäytön säännöllisyys. Vaatimuksena ei ole natiivipuhujan (äidinkielen) tasoa. Monikielisten kielet ovat harvoin täysin tasapainossa. Kielten hallitsevuus vaihtuu ja vaihtelee vuosien ja kokemusten varrella. Voidaan todeta, että kaksi- tai monikielinen henkilö tarvitsee ja käyttää kahta tai useampaa kieltä jokapäiväisessä elämässään. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020; Rakkolainen-Sossa, 2020).

Kaksi- ja monikielisyttä ei voida tarkastella täysin synonyymisesti. Vaikka monet seikat kielten omaksumisessa sopivat molempiin, niin erojakin esiintyy: Kielten lisääntyessä erot omaksumisessa muuttuvat. Eroihin vaikuttavat esimerkiksi kielten väliset siirtovaikutukset sekä se, minkä asteinen kielitaito on mahdollista saavuttaa, kielille altistuminen ja kielten käyttömahdollisuudet ovat

rajallisemmat kuin yhtä tai kahta kieltä omaksuttaessa. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

2.1 Monikielisyteen yhdistettäviä käsitteitä

Monikielisyteen liittyvät termit ovat sekä päällekkäisiä että sisäkkäisiä. Monikielisiä henkilöitä voidaan luokitella sen mukaan, milloin kielelle altistuminen on alkanut. Jaottelua tehtäessä puhutaan simultaanista (samanaikainen) ja peräkkäisestä kaksikielisydestä. Simultaani kaksikielisyys tarkoittaa, että lapsi on alkanut omaksua kieltä erittäin varhain, usein miten syntymästään saakka. Jotkut tutkimukset pitävät rajana yhden vuoden ikää ja toisissa raja kulkee kolmessa ikävuodessa. Peräkkäinen kaksikielisyys määrittyy vastaavasti sen mukaisesti joko yhdestä vuodesta tai kolmesta vuodesta ylöspäin. Monikielisyyttä käsittelevässä tutkimuksessa voidaan myös puhua varhaisesta peräkkäisestä kaksikielisydestä, kun puhutaan altistuksen alkamisesta yhden ja kolmen ikävuoden välillä. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Käsitteet vähemmistökieli ja enemmistökieli liitetään myös monikielisyteen. Enemmistökielellä tarkoitetaan sitä kieltä, joka on yhteiskunnassa laajasti käytetty sanomalehtien, asioinnin ja politiikan kieli. Sillä on myös arvostetumpi asema kuin vähemmistökielellä. (Honko & Mustonen, 2018; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020)

Monikielisyyskirjallisuudessa käytetään yleisesti sanaa ensikieli, kun puhutaan äidinkielestä. Sanalla ensikieli viitataan kieleen, jota lapsi omaksuu läheisiltään ensimmäisenä kielenään. Huomionarvoista on, että esimerkiksi Suomessa rekistereihin ei voi merkitä kuin yhden äidinkielen/ensikielen, vaikka henkilö olisikin kaksi- tai monikielinen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan lapsen ja perheen kielistä monikkomuodossa. (Honko & Mustonen, 2018; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020; Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018).

2.2 Koodin vaihto

Koodinvaihto on tyypillistä monikielisille. Sillä tarkoitetaan kahden tai useamman kielen osien käyttöä ilmauksissa, kuten esimerkiksi yhden sanan lainaamista toisesta kielestä lausetta täydentämään. Koodinvaihtoa voi tapahtua myös lauseiden rajalla, kun siirrytään puhumaan toisenkieliselle henkilölle. Koodinvaihto voi olla joko tahatonta tai tietoisempaa kielten välillä tapahtuvaa vaihtelua. Monikielisille

lapsille kehittyy jo varhain kyky ymmärtää mitä kieltä kenenkin kanssa käytetään. Nykyään koodinvaihtoa pidetään merkinä kielikyvykkyydestä. Syitä koodinvaihtoon on esimerkiksi aukot sanastossa, kommunikoinnin sujuvoittaminen, monimutkaisempiin lauseisiin pyrkiminen, tietty aihepiiri, keskustelukumppani sekä kielen status. Kielten välisessä siirtovaikutuksessa ensikielelle tyypillinen ääntämys tai sanajärjestys voi heijastua toiseen kieleen, tai vaihtoehtoisesti toisin päin. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Esim. Milkki on coldia (Lapsi taivuttaa englantia suomen kielen sääntöjen mukaan). Näillä leikkii isot baarnit, pienille ne on svåra (Lapsi käyttää lauseessa sekä suomea ja ruotsia). Papa, kommst du? Äiti, sinä voit jäädä kotiin. (Kieli vaihtuu lauseiden rajalla, kun keskusteluun tulee mukaan toisenkielinen henkilö).

2.3 Kielten omaksumiseen vaikuttavia tekijöitä

Aikaisemmin on ajateltu, että ylimääräinen kieli olisi pois ensikieleltä. Nykytutkimuksen mukaan ajatellaan, että kaikilla lapsilla on kyky oppia useampaa kieltä. Useamman kielen oppimisesta ei ole haittaa kognitiiviselle (tiedon vastaanottaminen, tiedon käsittely, tiedon tallentaminen ja käyttö) kehitykselle. Monikielisen henkilön kaikkien kielten sanaedustumat aktivoituvat keskustelussa. Ne aktivoituvat eri asteisesti riippuen puhelukumppanin/kumppaneiden kielistä. On tärkeää, että monikielinen pystyy valitsemaan ja vaihtamaan kielten välillä ja kykenee ikään kuin kytkemään tilanteeseen nähden tarpeettoman kielen pois päältä. Tähän vaikuttaa mm. kielen hallinnan taso. Paremmin hallitusta kielestä heikompaan siirtyminen on työläämpää. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Kielenkehitykseen vaikuttavia tekijöitä on monikielisillä lapsilla useita. Kuten yksikielisilläkin persoona ja temperamentti sekä kielikyvykyys vaikuttavat. Tärkeänä pidetään myös mahdollisuutta kuulla ja käyttää kieltä useiden puhujien kanssa vaihtelevissa tilanteissa. Tutkimuksissa on havaittu yhteyksiä äidin koulutuksen ja sosioekonomisen aseman vaikutuksista. Edellisten vaikutus näkyy esimerkiksi siinä, miten paljon kirjoja on kotona, kuinka paljon kirjoja luetaan sekä äidin kommunikaatiotyylissä ja sanaston käytössä. Muita tekijöitä, joista on hyvä olla tietoinen ovat motivaatioon liittyvät tekijät kuten kielen status/asema sekä altistuksen aloitusikä: joillakin kielellisillä osa-alueilla myöhäisempi aloitus voi johtaa nopeampaan omaksumiseen ja auttaa säilyttämään ensikielen paremmin. (sanastokokonaisuudet). On hyvä myös huomioida, että mikäli kielet eroavat toisistaan erityisesti äänteellisesti ja kieliopillisesti

voi kielenkehityksen eteneminen olla hitaampaa. Toisin sanoen pelkkä varhaiskasvatuksessa mukana oleminen ei riitä. Kielen oppimiseen vaikuttavat myös lapsen ikä, ensikielen taito, lapsen suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa viettämä aika ja säännöllisyys sekä päivittäinen ajankohta. Merkitystä on niin ikään lapsen ensikielen kehityksen vaiheella ja toisen kielen osaamisen lähtötasolla. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020; Gyegye & Nikkilä, 2014)

2.3.1 Simultaanisti kaksikieliset lapset (altistus 0-1 tai ennen 3v)

Simultaanisti kaksikieliset lapset saavuttavat varhaisen kielenkehityksen merkkipaalu samassa tahdissa kuin yksikieliset lapset ainakin yhden kielen osalta. Sanastoa tarkastellessa huomioidaan molempien kielten sanastomäärää yhteensä. On myös todettu, että kun lapsi kuulee jo kohdusta alkaen useampaa kieltä, lapsella on kyky havaita, erotella ja suosia eri kieltensä rytmiä sekä vaihtelua äänen korkeudessa ja painotuksissa. Ensimmäisen vuoden aikana muodostuva oman kielen äänteisiin tapahtuva erikoistuminen ja vastaavasti muiden kielten äänteiden poissulkeminen saattaa tapahtua jopa myöhemmin. Jokeltelu kehittyy samoihin aikoihin kuin yksikielisillä. Äännejärjestelmät kehittyvät kielissä alusta asti erillisinä vaikkakin vaikuttaen toisiinsa. Myös sanojen ymmärtäminen ja tuottaminen alkaa keskimäärin samassa iässä kuin yksikielisillä, toki yhden kielen sanasto voi yksittäin tarkasteltaessa olla suppeampi. Mielenkiintoista on, että sanastokäännöksiä esiintyy jopa ennen 50 sanan vaihetta, mutta kaikille sanoille ei välttämättä löydy vastaparia molemmista kielistä edes aikuisenakaan. Vastaavasti sanastopyrähdyks voi ilmetä myöhemmin kuin yksikielisillä lapsilla. Kieliopillisessa kehityksessä kaksikielisillä lapsilla on havaittu alusta alkaen erilliset systeemit. Ne kehittyvät yksikielisten lasten tapaan samankaltaisesti. Sijapäätteet ja lauseenmuodostamisen säännöt opitaan helpoimmasta vaikeampaan ja ensimmäiset lauseyhdistykset tulevat samoihin aikoihin yksikielisten lasten kanssa. Huomionarvoista on, että kielten välisellä vaikutuksella on merkitystä kieliopin kehittymisessä. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020)

2.3.2 Peräkkäisesti kaksikieliset lapset (1-3v tai 3v-)

Peräkkäisesti kaksikieliset lapset voivat olla jo pitkällä kognitiivisessa kehityksessään ja ensikielessään, kun altistus toiselle kielelle alkaa. Eroja simultaani- kehitykseen esiintyy erityisesti toisen kielen kehityksen varhaisvaiheessa. Esimerkiksi kielten välinen siirtovaikutus saattaa muodostua erilaiseksi, kun pohjalla on jo ensikieli. On todettu, että taustamuuttajat kuten esimerkiksi maahan muuttamisen syyt,

sosiaaliset kontaktit, mahdollisuudet käyttää kieliä sekä vanhempien sosioekonominen asema vaikuttavat peräkkäisesti kieltä omaksuvien lasten kielenkehitykseen. Toisen kielen peräkkäinen omaksuminen voidaan jakaa neljään kehitysvaiheeseen, joiden pituus vaihtelee yksilökohtaisesti. Ensimmäisessä vaiheessa lapsi tulee uuteen kieliympäristöön osaamatta kieltä lainkaan. Tyypillistä on, että lapsi käyttää tuolloin ensikieltään. Kun lapsi huomaa, ettei hän tule ymmärretyksi, alkaa ns. puhumaton vaihe. Tämän jälkeen seuraa fraasien vaihe. Tässä vaiheessa lapsi kokeilee kuulemiaan toistuvia jokapäiväisiä kehoituksia ja vastauksia. Suunnilleen vuoden kuluttua toisen kielen altistuksen alkamisesta lapsi siirtyy välikielen vaiheeseen. Tämä tarkoittaa, ettei lapsi vielä pysty ilmaisemaan ja tuottamaan kaikkea haluamaansa. Monimutkaisten lauseiden tai käsitteiden ymmärtäminen ei vielä ole mahdollista. Lapsi ei tuota kieliopillisesti oikeakielisiä rakenteita ja ääntämys on erilainen kuin ensikielisillä puhujilla. Sanavarasto on myös suppeampi kuin yksikielisillä ikätovereilla. Välikielen vaihetta ei tule tulkita häiriöksi, vaan se on positiivinen askel kielenkehittymisen kannalta. Tyypillistä välikielen vaiheelle on monikäyttöisten yleissanojen käyttö. Esimerkiksi **tehdä** verbillä korvataan laittaa, työntää, kastella tai pudottaa verbejä. Koska sijamuodot vielä puuttuvat ja verbejä käytetään puutteellisesti puhuttu kieli saattaa muistuttaa sähkösanomaa. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Toisen kielen oppiminen myöhäisemmässä vaiheessa lapsuutta vaatii huomattavaa altistusta ja kielen käyttämistä. Kielitaito peräkkäisessä kaksikielisyydessä kehittyy n. parissa vuodessa sujuvaksi arkikieleksi, mutta monimutkaisemman kielen ns. akateemisen kielen hallintaan vaaditaan vuosia. Tämä on huomionarvoista erityisesti varhaiskasvatuksen nivelvaiheessa esiopetukseen siirryttäessä. Lapset kuitenkin pääsääntöisesti ymmärtävät monimutkaisempia lauserakenteita kuin pystyvät itse tuottamaan. Peräkkäinen kaksikielisyyden eroaa simultaanista myös kielen äänneistön omaksumisen kannalta. Etenkin konsonanttien sekä niiden äänneiden, jotka eivät ole ensikielestä tuttuja hiominen vie aikaa. Tähän vaikuttaa myös, mikäli lapsi kuulee kieltä paljon ei-äidinkielisten puhujilta. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

2.4 Monikielisyyden tukeminen perheessä

Miten merkityksellisenä kielitaitoa pidetään, tai minkä tasoista kielitaitoa tavoitellaan eri kielillä, eroaa perheiden ja yksilöiden välillä. On tärkeää keskustella perheen toiveista, sekä pohtia, mikä on mahdollista toteuttaa arjessa. Ei ole vain yhtä oikeaa tapaa tulla monikieliseksi, mutta kieltä oppii vain, jos sitä voi kuulla ja käyttää säännöllisesti. Tavoitetaso onkin suhteutettava altistuksen määrään.

Vähemmistökielen säilyttäminen vaatii töitä. Mikäli vanhemmat toivovat, että lapsesta kasvaa aktiivinen vähemmistökielen käyttäjä on tärkeää, että he suhtautuvat kieleen myönteisesti. Vähemmistökieltä tulisi käyttää systemaattisesti. Lukeminen, median seuraaminen sekä harrastaminen vähemmistökielellä vahvistavat aktiivista kielitaitoa. Pakottamista tulisi välttää. Monikielisissä perheissä kielivalintoja tulisi pohtia jo ennen lapsen syntymää, sillä kielenkäyttötavat saattavat muuttua, etenkin jos vanhemmat eivät keskenään puhu sitä kieltä, jota lapselle aiotaan puhua. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Varhaiskasvattajan on hyvä olla tietoinen siitä, että kielen käyttö strategioita on erilaisia. Ne ovat osittain limittäisiä ja niiden käyttö voi vaihdella perheiden sisällä. Yksi vanhempi – yksi kieli periaate tarkoittaa, että vanhemmat puhuvat lapselle kahta eri äidinkieltä, joista toinen voi olla yhteiskunnan valtakieli tai sitten ei. Toisinaan päädytään sellaiseenkin ratkaisuun, että toinen vanhempi päätyy puhumaan lapselle valtakieltä, vaikkei kieli olisi vanhemman oma ensikieli. Tutkimusnäyttöä siitä, että tämä edistäisi lapsen valtakielen omaksumista ei ole. Pikemminkin se saattaa heikentää vähemmistökielen ylläpitoa. Strategia vain vähemmistökieli kotona menetelmään päädytään useimmiten, silloin kun molemmat vanhemmat ovat saman vähemmistökielen edustajia. Mikäli ratkaisuun päädytään silloinkin, kun toinen vanhemmista ei ole äidinkielen puhuja, on syytä pohtia, kuinka sujuva kielenpuhujasta omasta kielestä vaihtava vanhempi on. Aikaan ja paikkaan sidotussa menetelmässä kotona puhutaan tiettyä kieltä ja muiden ihmisten kanssa jotain muuta kieltä. Neljäntenä strategiana on ns. sekamuoto. Siinä kielen käyttö on aihepiiriin liittyvää. Esimerkiksi kouluasioista puhutaan koulun kielellä. Sekamuodossa kielten sekoittaminen voi olla luontevaa jopa kauttaaltaan puheessa. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Huoltajat ja varhaiskasvattajat saattavat odottaa nopeaa oppimista. On kuitenkin hyvä muistaa, että jopa vuosi saattaa kulua, kun lapsi totuttelee toimimaan uudessa kieliympäristössä ja samanaikaisesti kartuttaa passiivista sanavarastoaan. Kielenkehityksestä ei tarvitse huolestua, mikäli lapsi ymmärtää perussanastoa, sekä arjessa toistuvia tilannesidonnaisia ilmaisuja. Voi kestää kuukausia, ettei lapsi puhu esimerkiksi ryhmätilanteissa, mutta leikissä tai parin kolmen lapsen ryhmässä kyllä. Uuden kielen oppiminen mukaillee pienen yksikielisen lapsen kielenopettelua: Ensin hyödynnetään eleitä, sitten yhden sanan ilmaisuja ja lopulta lauseita. Aikuiselle puhuminen edellyttää turvallista vuorovaikutusta. Vastuu vuorovaikutustilanteista on aina kasvattajalla. (Gyegy & Nikkilä, 2014).

Kuten aiemmin todettiin, monikielisyys on nykyään tavallisempaa kuin yksikielisyys. Tämä tarkoittaa, että lapsi saattaa omaksua kolmea, jopa neljääkin kieltä vaihtelevalla suhteella. Näissä tapauksissa perheen kielistrategiaan saattaa vaikuttaa halu tukea vahvemmin kahta kieltä kuin, että kieliä olisi useampia. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea perheen tekemiä kielivalintoja, yksiselitteistä oikeaa ratkaisua esimerkiksi kielenkehityksen pulmatilanteissa ei ole. Näissä tilanteissa, kuten yksikielistenkin lasten kohdalla konsultaatio esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan tai puheterapeutin kanssa on paikallaan.

Julkisuudessa on keskusteltu paljon englannin kielen asemasta ns. *lingua francana*. Keskustelu on ajankohtaista myös varhaiskasvatuksessa, erityisesti monikielisillä alueilla. Varhennettu englannin kielen opetus alkaa jo ensimmäiseltä luokalta, ja varhaiskasvatusryhmissäkin lapset saattavat puhua keskenään englantia (huom. englantia ensikielenään puhuvat lapset) mieluummin kuin suomea tai omaa ensikieltään. Jos lapsella on englannin kielen taitoa saattaa motivaatio ryhmässä käytettävää kieltä kohtaan olla heikko. Lapselle kertyy passiivista kielitaitoa, mutta oma aktiivinen kielitaito ei kehity. Aikuisen sensitiivinen suhtautuminen englannin kielen käyttöön suoran kieltämisen sijaan on usein kannustavampi vaihtoehto. Esimerkiksi lapsen pyytäessä tai sanoessa jotain englanniksi, aikuinen voisi mallittaa tilannetta: ”Sinä voisit sanoa näin...ja toistaa lauseen suomen kielellä”. Jälleen kerran vastuu vuorovaikutuksesta on aikuisella. Lasta ei pidä jättää yksin pohtimaan mikä voisi olla oikea tapa sanoa. Useamman kielen taitaminen on rikkaus, mutta sen reflektointi miten kielitaito rakentuu, on tärkeää. (Malinen, 2020; Honko & Mustonen, 2018).

Liitteisiin on koottu muutamia verkkosivustolinkkejä. Sivustoilta löytyy monikielistä materiaalia oman kielen tukemisen merkityksestä. Tätä materiaalia voi jakaa huoltajille esimerkiksi aloituskeskustelussa tai vanhempainillassa.

3 Kielen kehityksen pääpiirteitä

Lapset omaksuvat kieltä ja puhetta erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ilman erillistä opetusta. Koska varhaislapsuudessa yksilöllinen vaihtelu esimerkiksi sanojen hallinnassa on suurta voi alle kolmevuotiaan kielenkehitystä olla vaikeaa arvioida. Erityisesti toisen kielen omaksumisen kannalta on ammattikasvattajan tärkeää kuitenkin tunnistaa kielenkehitystä tukevat vuorovaikutuksen piirteet sekä lapsen valmiudet omaksua uusia asioita. Kielelliset taidot ja osaaminen kehittyvät koko elämän ajan.

3.1 Kuuntelutaidot

Jo vastasyntynyt kykenee ensimmäisten elinkuukausiensa aikana erottelemaan erilaisia ääniä, kuten esimerkiksi puheääntä. Tämä on perusta puhutun kielen oppimiselle. Vokaaliäänteiden muistijäljet kehittyvät ensin n. 6 kk:n iästä alkaen, konsonanttiäänteet opitaan n.12 kk:n iässä. Tutkimuksissa on huomattu, että esimerkiksi suomenkieliset vauvat pystyvät n. puolen vuoden iästä alkaen havaitsemaan suomen kielelle tyypilliset vokaali- ja konsonanttierot. (tuli, tuuli, tulli). Varhaista kuuntelutaitojen merkitystä tutkittaessa on tullut esiin, että vieraan kielen äänteiden erottelukyky heikkenee n. 12 kuukaudesta eteenpäin. Ensimmäisen elinvuoden aikana omaksutaan myös ensikielen fonotaktisia sääntöjä. (mitkä äänteet voivat esiintyä keskenään) Fonotaktiset säännöt luovat pohjan kyvyille erottaa sanoja puhevirrasta. Kuuntelutaitojen tukeminen onkin tärkeää kielen suotuisalle kehitykselle. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Kuullun ymmärtämisen taidot liittyvät vahvasti siihen, että lapsi pystyy hahmottamaan yksittäistä sanaa tai lausetta suuremman kokonaisuuden. Kuullun ymmärtämistä voi harjoitella aina, kun lapsi kuulee kertomuksia. Lukemisen lomassa voi esittää kysymyksiä yksittäisiin sanoihin liittyen. Tarinaan voi palata esimerkiksi Kim-leikin muodossa: ”Mitkä esineet/kuvat liittyivät tarinaan? Miksi?”. Kuuntelemisen taitoa voi harjoitella myös sanojen äänteellisten muistiedustumien kuulonvaraisella vahvistamisella. ”Kato, tuol ovara” ”Orava, no niinpä onkin. Orava.” Lasta ei siis pyydetä korjaamaan virhettään, vaan tarjotaan hienovaraisesti malli oikeasta ääntämisestä. Erilaiset kuunteluleikit sopivat kielen tukemiseen hyvin. ”Salapoliisi” leikissä annetaan sanallisia ohjeita, siitä mistä seuraava johtolanka löytyy. Esim. ”Seuraava johtolanka on kirjahyllyn alimmalla hyllyllä nallen vieressä.” Leikissä on tärkeää sopeuttaa ohjeen pituus lapsen taitotasoon. Tuttua ”Avaimen piilotus” leikkiä voi leikkiä niin, että lapsi etsii äänilähteen perusteella piilotettua esinettä. Liikuntaleikit, joissa ohjeena on esimerkiksi ”Musiikin soidessa, liiku kuin karhu/jänis/kissa...Musiikin päättyessä ryömi/pompi/hiivi nopeasti/hitaasti/kevyesti pesään” (Malinen, 2020; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Varhaiskasvatuksen arjessa on tärkeää pohtia myös oppimisympäristöä. Esimerkiksi meteli ja turha taustamusiikki vaikeuttavat kuulemistä. Pienryhmissä toimiminen, väliovien sulkeminen, pehmusteet huonekaluissa, tekstiilit, kovien ja kolisevien lelujen säilytyksen miettiminen, vähentävät kaikki osaltaan melua. Erityisesti kielen oppimisen kannalta on tärkeää oma aktiivinen osallistuminen ja mahdollisuus puheenvuoroon. Ryhmän kokoontumisissa esimerkiksi ”puheenvuoro” nalle helpottaa vuorottelua ja puheenvuorojen tasapuolista jakaantumista.

3.2 Varhainen sanasto ja äänteet

Äänteellinen kehitys ja sanaston kehitys kulkevat rinnakkain. Lapsilla, joilla on suuri äänne- ja tavuinventaari, on yleisesti ottaen myös suuri sanavarasto. Rajallinen äänneiden hallinta johtaa siihen, että kaikki sanat kuulostavat samoilta. Useiden tutkimusten mukaan lapset hallitsevat 1,5 vuoden ikään mennessä 50 sanaa. Toisen ikävuoden lopulla sanojen omaksumistahti kiihtyy, puhutaan sanastopyrähdyksestä, jolloin lapsi omaksuu vähintään 8 uutta sanaa viikossa ainakin 2-3 viikon ajan. Suurin osa sanastopyrähdyksikaudella opituista sanoista on substantiiveja. On tärkeää huomioida, että yksilölliset erot sekä sanaston koossa että äänteellisissä taidoissa ovat suuria. On kaksivuotiaita, joilla on käytössään 600 sanaa ja vastaavasti kaksivuotiaita, jotka eivät vielä sano sanaakaan. Asiantuntijoilla on hieman erilaisia määritelmiä keskimääräistä heikommalle ensikielen sanavarastolle. Paljon käytetty kriteeri on alle 50 ilmaistua ensisanaa kaksivuotiaana tai kolmannen ikävuoden alussa. Suomalaislapset hallitsevat keskimäärin 7-10 konsonanttia kaksivuotiaana ja 11-12 konsonanttia 3-vuotiaana. Tämän ikäisten lasten sanat ovat vielä vaillinaisia ja tyypillisiä virheitä ovat esim. äänneiden samankaltaisuus (papa=napa), kirjaimen paikan vaihtuminen (lokonen=kolonen), sijaispidennys (kuukku=kurkku) sekä äänneyhdistelmien ja pitkien sanojen tyypistyminen (kokotiili=krokotiili). Suomalaislapset omaksuvat konsonanteista viimeisinä r ja d äänteet. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Sanaston ja nimeämistaitojen kehitystä voidaan tukea esimerkiksi leikkien, pelien, vuorovaikutteisen lukemisen, lorujen, riimien ja laulujen avulla. Tärkeää on huomioida lapsen kiinnostuksen kohteet sekä lapsen taitotaso, ne motivoivat harjoittelemaan positiivisella tavalla ja mahdollistavat onnistumisen. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että kaikki erilaiset menetelmät vievät nimeämistaitoja eteenpäin, tärkeintä on, että lapsella on mahdollisuus kuulla monipuolista kieltä arjen kaikissa tilanteissa. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020)

3.3 Kieliopin kehitys ja kielellinen tietous

Lapsen kieliopin kehitys voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen. Esikieliopin vaiheessa lapsen ilmaisut koostuvat lähinnä yhdestä sanasta ja taivutusmuotoja ei juuri esiinny. Lapsi jäljittelee kuulemiaan sanoja ja käyttää sanaa siinä muodossa, jonka on oppinut. Esimerkiksi substantiivit esiintyvät yksikön nominatiivissa (taivuttamaton perusmuoto). Verbit vastaavasti joko yksikön 3. persoonassa tai yksikön 2. persoonan imperatiivissa (käskymuoto: anna). Varhaiskieliopin vaiheesta puhutaan, kun lapsi alkaa käyttää useamman sanan lauseita ja taivuttaa osaamia sanoja eri muotoihin. Kieliopin

jäsentymisvaiheessa lapsen kielisysteemi lähestyy ympäröivän kieliyhteisön vakiintunutta järjestelmää. Kielitieteellinen käyttöpohjainen tutkimus osoittaa, että kielellisten rakenteiden, sanojen ja käsitteiden toistuva kuuleminen ja toistaminen ovat keskeisiä kielenkehityksen kannalta. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Toisin sanoen kasvattajien kielellinen malli ja vuorovaikutus, joka mahdollistaa lapsen aktiivisen osallistumisen ovat parhaita keinoja tukea myös kieliopin kehitystä. Lapsen puheessa esiintyviin kieliopillisiin virheisiin ei kannata puuttua, sen sijaan aikuinen antaa omassa puheessaan mallin oikeista rakenteista ja monipuolisesta kielestä. Isompien lasten kanssa voi tietoisesti pohtia kielen ilmiöitä, kuten sana- ja ilmausvalintoja sekä sanojen taivuttamista. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Varhaisvaiheessa lapsen kielen ymmärtäminen on hyvin tilannesidonnaista. Kyky ymmärtää epäsuoria pyyntöjä kehittyy yksilöllisesti 3-6 vuoden iässä samoihin aikoihin kuin syy seuraus suhteiden ymmärtäminen. Kielen käyttötaitoja voidaan tukea esimerkiksi roolileikkien avulla (kauppaleikki, ravintolaleikki) tai hyödyntämällä vaikkapa leluja: ”Miten nalle voisi sanoa päästäkseen mukaan leikkiin.” Arjen tilanteissa on paljon ilmauksia, jotka voivat tuntua lapselle vaikeilta. On tärkeää keskustella lapsen kanssa niistä ilmauksista, joita lapsi ei ymmärrä. Esimerkiksi: ”Mitä sait lahjaksi?” ”Auton”. ”Mitä muuta?”. ” Aurinko paistaa.” Aikuisen tulisi tässä tilanteessa selventää lapselle, että tarkoitti kysymyksellä mitä muuta lapsi sai lahjaksi kuin pelkästään auton. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Sanatietoisuus ja kielenkäyttötietoisuus kehittyvät myös yksilöllisesti. Sanatietoisuudella tarkoitetaan sitä, että lapsi kykenee laskemaan sanojen lukumäärän lauseesta. Myös synonyymien (samaa tarkoittavat sanat) ja homonyymien (sama sana, mutta eri tarkoitus esim. kuusi(numero) ja kuusi(puu)) ymmärtäminen liittyy sanatietoisuuteen. Erityisesti S2 lasten kohdalla synonyymien runsas käyttö arjessa voi aiheuttaa sekaannusta. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Taulukko 1. Maija Surakan taulukko 2-3-vuotiaiden lasten lauseopin kehityksen osa-alueista

Sanaston kehitys	Substantiivien suhteellinen osuus lasten sanastossa pienenee, verbien ja erilaisten viittaussuhteita, tekemisen tapaa, paikkaa ja aikaa ilmaisevien sanojen osuus sanastossa kasvaa.
Lausepituuden kasvu	Lasten lausumien pituus kasvaa 2,5-3 ikävuoden välillä
Verbien esiintyvyys ja taivuttaminen	Vielä 2,5-vuotiaiden lasten lausumat ovat usein verbittömiä. Verbittömyys vähenee 3 vuoden iässä. Verbimuodoista passiivin, imperatiivin ja konditionaalien omaksuminen antaa lapsille keinoja ilmaista monipuolisia merkityksiä vuorovaikutuksessa. (pyynnöt, ehdotukset, suunnitelmat, toiveet)
Verbien seuralaiset	Verbin kanssa esiintyvistä lauseenjäsenistä objekti on varhainen. Etenkin pronomineilla ilmaistut subjektit vaativat viittaussuhteisiin liittyvää harjoittelua. Adverbiaaleista varhaisempia ovat paikan- ja tavanilmaukset, ajanilmausten rakenteet ja aikaviitteisyyden hallinta kehittyvät vielä kouluikässä.
Lauserakenteet ja yhdylauseet	Erilaiset kysymyslauseet alkavat kehittyä lasten kielessä ennen 2 vuoden ikää: kehitys jatkuu 4 ikävuoteen saakka. Relatiivilauseiden käyttö voi alkaa jo 2 vuoden iässä, mutta niiden käyttö vakiintuu 2,5 ikävuodesta alkaen. Alle 2-vuotiaiden lauseyhdistykset kehittyvät vaihteittain varsinaisiksi konjunktion sisältäviksi yhdylauseiksi 3,5 vuoden ikään mennessä.

Kielellisellä tietoisuudella tarkoitetaan sitä, että lapsi pystyy tietoisesti kääntämään huomionsa kielen muotoon, sanojen ja lauseiden erilaisiin osiin, sanojen merkityksiin tai käyttöön eri tilanteissa. Esimerkiksi *juna*, sana on lyhyt, mutta kulkuneuvo on pitkä. Kielellinen tietoisuus on laaja kokonaisuus, se kattaa kaikki kielen eri osa-alueet. Kielellisellä tietoisuudella on keskeinen merkitys luku- ja kirjoitustaidon kannalta. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020; Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018)

3.3.1 Kielioppi arjessa

Sanaluokkia (substantiivit, verbit, adjektiivit, pronominit) on tärkeää käsitellä monipuolisesti. Vaikkei varhaiskasvatusikäisten kanssa olekaan tarkoitus aloittaa kieliopin pänttäystä ja opettaa termistöä, on kuitenkin tärkeää, että kasvattajat kertaavat omaa tietoisuuttaan kieliopista. Aikuisen tehtävä on nimetä jatkuvasti ympäristöä: antaa nimet esineille ja asioille. Sanojen opettelun tulisi lähteä lapsen näkökulmasta. Hyvänä esimerkkinä tästä on, että lapsi osaa nimetä villieläimiä muttei erota kylmän ja kuuman eroa tai hahmota sanojen äsken, nyt, kohta tarkoitusta. (Malinen, 2020).

Verbejä eli tekemistä ja tapahtumista kuvaavia sanoja tarvitaan. Ilman niitä ei voi muodostaa lauseita. Verbi on lauseen päällikkö. Sen mukaan määräytyy miten sanat taipuvat. Liikkeelle kannattaa lähteä arjen perusverbeistä: olla, tehdä, mennä, tulla, antaa, ottaa, haluta, laittaa, odottaa, istua, viedä, tuoda, sanoa, saada, voida, pitää, käydä, lähteä. Suomen kielessä on runsaasti kuvailevia ja ilmaisuvoimaisia verbejä. Niiden avulla saadaan rikastettua niin edistyneiden kielenoppijoiden kuin S1 lastenkin sanastoa. Esimerkiksi jumppatuokioon voi sisällyttää verbejä kuten hoiperrella, napata, viskata, laahautua, vaappua, keikkua, singahtaa jne. Ääntä kuvaavilla verbeillä saa aikaiseksi hauskan pelin, kun yhdistetään kuva ja ääni. Mikä näistä vinkuu, kiekuu, sihisee, tikittää, mäkättää, kalahtaa. Kasvattajan tulisi mallittaa lapselle oikea sanamuoto, hänen kertoessaan esimerkiksi eilisen päivän tapahtumista. (Malinen, 2020).

Adjektiiveja ja niiden vertailumuotoja voi opetella vaikka retkellä. Etsitään pyöreitä, punaisia, painavia, suuria, pieniä asioita. Mikä kepeistä on pisin? Mikä kivi painavin? Komparatiivimuodot tarttuvat puheeseen, kun aikuinen käyttää niitä aktiivisesti. (Malinen, 2020).

Pronomineja ja aikaan liittyviä sanoja on vaikeaa esittää kuvina. Aikuiset puhuvat lapselle helposti yksikön kolmannessa persoonassa. Sen sijaan, että sanomme ”Minä annan tämän sinulle” saatammekin sanoa ”Hannele antaa tämän Mimmulle”. Pronominien oikeanlaiseen käyttöön on hyvä kiinnittää huomiota, verbikin taipuu eri tavalla. Aikaan liittyviä ilmauksia oppii parhaiten, kun niitä esiintyy säännöllisesti ja konkreettisissa yhteyksissä. Esim. Nyt mennään syömään. Äsken olimme ulkona. Ota jompikumpi autoista. Ota molemmat pallot. Käsitteet, kuten eilen, tänään ja huomenna hahmottuvat, kun niitä käytetään asiayhteyksissä, joissa lapsi on itse ollut osallisena. Esimerkiksi eilen oli välipalalla leipää, tänään on välipalalla muroja. Eilen satoi vettä, mutta tänään paistaa aurinko. Ensin otetaan paperi, sitten piirretään kuvio. (Gyegyey & Nikkilä, Arviointiympyrä, 2014; Malinen, 2020).

3.3.2 Matematiikan kieli

Akateemisen kielitaidon kehittymistä edesauttaa, kun arjessa puhutaan matematiikkaa! Kasvattajalla saattaa itsellään olla negatiivinen kokemus omista matemaattisista taidoistaan ja arjen matematiikka jää huomaamatta. Toisinaan arjen matematiikka on niin itsestään selvää, ettei sitä edes ajattele osana kielellistä harjaantumista. Matemaattinen kielitaito ja käsitteiden ymmärtämisen kyky kehittyvät, kun arjessa lasketaan ja nimetään esimerkiksi sormia ja varpaita ja vertaillaan, onko niitä yhtä paljon. Pohditaan, kuinka monta istuu pöydän ääressä. Kuinka monta naulakkopaikkaa on eteisessä, onko yhtä monta kuin ryhmässä lapsia? Lapsia voi pyytää ottamaan eri määriä asioita. Esimerkiksi ota 2 palikkaa,

ota kolme palikkaa. Verrataan, kenellä on enemmän ja kenellä vähemmän. Palikoita voi myös pyytää jakamaan niin, että kaikki saavat yhtä monta tai niin, että palikat menevät tasan. Väritystehtävän voi aloittaa sillä, että lasketaan, kuinka monta kynää laatikossa on. Mitä tapahtuu, jos lainaa kaverille kahta kynää, montako jää silloin laatikkoon. Askarteluissa voi pyytää lasta leikkaamaan paperin puoliksi tai kahteen yhtä suureen osaan. Lajittelu on myös matematiikkaa. Lajitella voi värin (punainen) mukaan, muotojen (pyöreä) mukaan tai ominaisuuksien (kova) mukaan. (Malinen, 2020).

Matematiikka puheessa, kuten muissakin kielellisissä tilanteissa kuvatuki sekä konkreettiset esineet auttavat lasta ymmärtämään. On tärkeää edetä helpoimmasta vaikeampaan. Kasvattajat tuntevat lapsiryhmänsä parhaiten ja osaavat tarjota tehtäviä niin, että lapsella on mahdollisuus onnistua ja ymmärtää sanan merkitys lapsen ikätaso ja kielitaito huomioiden.

4 Varhaiskasvatus kielen opettajana

Kielen oppiminen ja opettaminen on prosessi. Kaksi- ja monikielisen lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa onkin tärkeää, että kasvattajat käyttävät aikaa lapseen ja perheeseen tutustumiseen. Alkukeskustelussa suunnitelma kielen oppimisen tueksi antaa tietoja sekä huoltajien toiveista että lapsen ensikielen hallinnasta.

Arjessa tulisi havainnoida lapsen ymmärtämää sanastoa ja kuvatuena avulla pyrkiä pitempiin ilmaisuihin kuin lapsi. Lapsen puheesta kasvattaja poimii ydinasiat ja muodostaa malliksi kokonaisen lauseen. Kasvattajan tehtävänä onkin pyrkiä tietoisesti pedagogiseen puheeseen, jossa kieltä ohjataan eteenpäin, sujuvoitetaan ja monipuolistetaan lapsen puheilmaisua. Päivittäin toistuvat rutiinit ja siirtymät vievät suurimman osan varhaiskasvatuksen päivästä. Rutiinien omaksuminen luo turvallisuuden tunnetta. Kielen oppimisen kannalta on tärkeää, että jokaisen rutiinitilanteen ydinsanasto sekä toiminnan avainsanasto tehdään lapselle tutuksi. Kuvat tukevat sanojen oppimista. Siirtymätilanteet tulisi tehdä mahdollisimman pienessä ryhmässä. Kielenoppijan on vaikeaa erottaa sanoja puheenvirrasta silloin, kun ympäristössä on paljon päällekkäistä puhetta. Tutut rutiininomaiset tilanteet haastavat myös kasvattajaa pohtimaan omaa puhetta: Annetaanko toiminnanohjeet yksi tehtävä kerrallaan kokonaisella lauseella? Sanotaanko sanat loppuun? Käytetäänkö paljon ”slangia”? Esimerkiksi pikkarit, nukkari, pukkari, lumppari, villis, sukkikset? Käytetäänkö täsmällistä kieltä vai ” laita sitä tähän tälleen, ei silleen siihen sitä, vaan tosta tuota tonne, ei niin vaan näin ” (Gyegygy & Nikkilä, Arviointiympyrä, 2014).

Vasussa mainitaan viisi oppimisen kokonaisuutta: Kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn. Näistä muodostuu varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeiset tavoitteet ja sisällöt. Aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueiden tarkoitus on ohjata kasvattajia, yhdessä lasten kanssa, monipuoliseen ja eheyttettyyn pedagogisen toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen. (Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018).

Täyttyvätkö pedagogiset tavoitteet, jos kerran viikossa tietynä päivänä toteutetaan yksittäinen ja erillinen toiminta? Toteutetaanko kasvattajan laatima suunnitelma vaikei lapset kiinnostuisi aiheista tai ovat selkeästi väsyneitä? Arvioidaanko sitä, mikseivät lapset kiinnostuneetkaan suunnitellusta toiminnasta? Oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsella on riittävästi mahdollisuuksia harjoitella taitoja. Toisaalta on hyvä pohtia, liittyykö harjoiteltavaan asiaan kasvattajan omia piilotavoitteita. (Gyegye & Nikkilä, 2014).

4.1 Oppimisympäristö

Vasun mukaan (Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018) oppimisympäristö pitää sisällään fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen.

Kielitietoisessa oppimisympäristössä lapselle tarjoutuu erilaisia tilaisuuksia puheen ymmärtämiseen, tuottamiseen ja kielen monipuoliseen käyttöön. Ryhmän tiloissa tulisi olla esillä esimerkiksi erilaisia ja eri kielisiä tekstejä ja kirjallisuutta. Kielitietoista oppimisympäristöä arvioidaan ja mukautetaan aina kyseisen lapsiryhmän mielenkiinnon ja osaamisen mukaisesti. Oppimisympäristön arvioinnin tukena voi käyttää Kielipeda työvälinettä. (Turun yliopisto, 2020).

Lapsiryhmän tilojen tulisi olla visuaalisesti kiinnostavia sekä kieleen ja kielellisyyteen virittäviä. Miltä tiloissa näyttää lapsen näkökulmasta käsin? Onko tilassa sattumanvaraisesti kiinnitettyjä, lähinnä aikuisille suunnattuja muistilappuja ja tiedotteita, miten ne on sijoitettu? Tekevätkö ne tilasta levottoman? Onko tilassa huomioitu visuaalisuus? Valokuvat toiminnasta ja leikin valinta- sekä ohjaustaulut kannustavat nimeämään ja omaksuma tekemistä ja tavan ilmaisua. Mielikuviutus kehittyi seinäsatujen avulla. Minkälaista tietoa kuvista välittyi? Esiintyykö stereotyyppioita? Onko esillä vain

suomalainen näkökulma vai voiko lapsi tutustua esimerkiksi miltä helmikuu näyttää Australiassa, Keniassa tai Espanjassa? Lapsiryhmässä esiintyviä kulttuuritaustoja voi hyödyntää, mutta yhtä tärkeitä ovat yksikielistenkin lasten näkökulmat. Kieli kehittyy toiminnassa. Lapsi sitoutuu parhaiten itseään kiinnostavaan tekemiseen. Toiminnan reflektointi on tärkeää. Mikäli lapsi ei motivoidu, onko syynä, ettei hänellä ole tarvittavaa kielellistä osaamista vai eikö toiminta vain kiinnosta? Kasvattajan tehtävänä on herättää kiinnostus, sillä kiinnostus johtaa motivaatioon ja motivaatio oppimiseen. Ainoata oikeata ratkaisua ei ole, tärkeäksi seikaksi nousee jälleen kasvattajien tuntemus omasta ryhmästään. (Gyegyey & Nikkilä, 2014).

4.2 Leikki

Lasten leikki elää ja muuttuu ympäröivän kulttuurin mukana ja on aina sidoksissa siihen. Lasten leikkeihin kietoutuukin aineksia ja huomioita heitä ympäröivästä kielestä ja kulttuurista. Leikki on tärkeää itsensä vuoksi, ei sen takia, että leikissä lapsi harjoittelee aikuisuuden taitoja. Leikki on myös lapsen kerrontaa, siinä yhdistyvät niin kielellisyys kuin ajattelu ja vuorovaikutuskin. Leikissä kielellä on tärkeä rooli: Lapsen tulee kyetä pyytämään, antamaan ja jakamaan. Leikissä lapsi saa myös aistielämyksiä; motoriikka ja erilaiset kognitiiviset taidot kehittyvät. Tutkimus- ja kokeiluleikeissä lapsi tekee aikaa, paikkaan ja avaruudellisiin suhteisiin liittyviä huomioita ja harjoittelee käsitteitä. Lapsi myös oppii ymmärtämään, että hänellä on oma mielenmaisemansa, jota muut eivät näe, jollei hän paljasta sitä muille. Aikuisen on huolehdittava lapsen mahdollisuuksista leikkiä. (aika, seura, leikin jatkuvuus, monipuolisuus, tarvikkeet). (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Vasussa (Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018) leikki nostetaan esiin yhtenä tärkeimmistä painopistealueista. Tässä käsikirjassa ei käsitellä leikin kehitystä tai leikin eri muotoja tarkemmin. Kasvattajan on kuitenkin hyvä olla tietoinen myös leikinkehityksestä ja eri teorioista. (esim. Piaget, Vygotsky; Huizinga) Alle on koottu muutamia verkkojulkaisuja, joissa on käsitelty leikin kehitystä ja merkitystä sekä leikin laadun havainnointia.

<https://leikkipaiva.fi/wp-content/uploads/1%E2%88%923-vuotiaiden-lasten-esineleikit-roolileikit-ja-s%C3%A4%C3%A4nt%C3%B6leikit.pdf>

http://www.socca.fi/files/4865/LEIKIN_LAADUN_HAVAINNOINTI_OHJETEKSTI_vs7.pdf

http://www.socca.fi/files/3539/Leikkikoonti_2014.pdf

<https://www.aivoliitto.fi/verraton/artikkelit/leikki-on-lapselle-toiminta-numero-yksi/>

4.3 Musiikki

Puhe ja musiikki koostuvat samoista äänen rakennuselementeistä. Niitä ovat muun muassa äänen korkeus, kesto, sävelkulku, sointiväri, voimakkuus ja rytmi. Sanoja ja niiden merkityksiä on helpompi oppia ja muistaa, kun oppimisprosessiin kuuluu myös fyysistä liikettä. Varhaiskasvatuksessa tätä hyödynnetään laululeikeissä, joissa liikkeet ovat yhteydessä sanoihin. Tutkimusten mukaan useiden aistikanavien hyödyntäminen opetuksessa ja oppimisessa tehostaa muistamista, kun useammat aivoalueet ja niiden väliset yhteydet aktivoituvat. Useampien aistikanavien hyödyntäminen tukee myös erilaisia oppimistapoja – samaan aikaan opitaan kuulemalla, näkemällä ja tekemällä. Musiikin kuunteleminen ja laulaminen ovat tehokkaita tapoja painaa mieleen asioita: melodian avulla myös sanastolliset ja rakenteelliset asiat opitaan paremmin. Omit sanat on myös helpompi palauttaa mieleen tutun melodian avulla. Perinteinen ”hoivalaulu” eli tuutulaulut, joissa pitkät vokaalit, äänenkorkeuden vaihtelu, rytmi ja ennakoitavuus auttavat jo vauvaa havaitsemaan ääntä ja sanoja. Laulaminen ylläpitää tarkkaavaisuutta ja sitä kautta parantaa vuorovaikutusta. (Ohjeet laulaen, laulava kynä). Laulaminen myös parantaa kuulomuistia, joka osaltaan on tärkeää puhekielen kehittymiselle ja laaja-alaiselle oppimiselle. Musiikki ja laulaminen ovat erityisen merkityksellisiä toimintamuotoja niille, joiden ääniin liittyvä erottelukyky on keskimääräistä heikompi. Laulamisen myötä sana- ja lausepainojen havaitseminen paranee. Musiikin rytmisyyden myötä lapsi oppii luontevasti myös tavutusta. (Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020; Alisaari J. , 2020; Ruokonen, 2020).

Vinkkejä: Yhdessä laulaminen ja hyräily, lauluvuoron vuorottelu. Rutiinilaulut (arkitilanteet, tuttuun melodiaan tilanteeseen sopivat sanat) marakassi rytmittelyyn (pehmeä ääni, että kuuleminen on mahdollista), rummutus, kuvat ja lelut laulun yhteydessä auttavat tunnistamaan sanoja. Laululeikit. Musiikkisadut itse tehden. Laulupiirtäminen. Kielinupun laulut.

4.4 Lastenkirjallisuus

Tutkimuksen mukaan n.1-vuotias voi vielä katsoa kirjaa väärin päin, mutta 2,5v haluaa kääntää kuvan oikein. Alle 3-vuotiaiden kanssa työskennellessä kannattaakin kiinnittää huomiota lapsen

kuvakompetenssiin, kääntääkö lapsi kuvan oikein päin? Isompien kanssa tulisi kiinnittää huomiota myös lukusuuntaan. Kiinnostus kirjoihin tarttuu innostuneen aikuisen mallista. Minkälaisia pedagogisia tavoitteita on lukuhetkellä? Mitä teemoja käsitellään? Mitä sanastoa ja ilmauksia opitaan? Spontaani lukeminen on tärkeää, mutta lukutuokioiden suunnitteluakaan ei pidä unohtaa. Kirjavalintoja pohdittaessa on hyvä huomioida, etteivät kaikki kirjat ole yhtä hedelmällisiä keskustelulle. Realistiset ihmishahmoista kertovat tarinat jäävät paremmin mieleen kuin täysin fiktiiviset kertomukset. On tärkeää, että valitut kirjat ovat ikätasoisia ja taitoihin sopivia. S2 lasten, erityisesti 4-6 vuotiaiden kieleltään heikompien kohdalla tämä voi olla haasteellista. Kannattaa pohtia etukäteen voisiko tekstiä pohjustaa esimerkiksi kertomalla omin sanoin kuvatuen avulla mitä kirjassa tapahtuu. (Malinen, 2020; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Aikuisen tulisi aina tutustua luettavaan kirjaan ensin. Lukiessa katsekontakti ja eläytyminen ylläpitävät mielenkiintoa. Lapsen mahdollisuus osallistua vuorovaikutteiseen lukemiseen onnistuu parhaiten pienissä ryhmissä luettaessa. Toisto tukee oppimista. Lapsille on mieluista kuunnella tuttua tarinaa uudestaan. Kirjan tekstiin voidaan palata myös arjen puuhissa. Onko päiväkodissa ollut samankaltaisia tapahtumia kuin kirjassa? Tarina voi toimia myös kehyskertomuksena askarteluille, jumpalle, roolileikeille. Sadut vahvistavat tunnekieltä ja syy seuraus suhteiden oivaltamista. Hyvissä tarinoissa ovat vastakkain hyvä ja paha, jolloin lapsi voi samaistua oikeutetusti pahaan hahmoon ja tuntee negatiivisia tunteita, oppia oikeudenmukaisuutta ja ratkaisumalleja. Selkeä rakenne (”Olipa kerran sankari, joka halusi, sen esti (pulma), sankari keksi (ratkaisu), sitten...” (siitä seurasi lopputulema)) vahvistaa lapsen mielessä kehittyvää oman kerronnan mallia. (Malinen, 2020; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

Tapoja aktivoida lukutuokioita on erilaisia. Voi osoittaa sitä kuvaa, joka on merkityksellinen. Esittää avoimia kysymyksiä lukemisen aikana tai pyytää lasta etsimään kuvasta jokin tietyn yksityiskohdan. Aikuinen voi tarjota erilaisia vaihtoehtoja, jotka liittyvät kirjan kuviin ja niistä lapset saavat valita mieluisensa. Taukoja voi pitää lauseiden lopussa, jolloin lapset voivat täydentää lauseen. Jokaisella lukutuokiolla ei ole mielekästä toteuttaa kaikkea edellä mainittua. Arjen lukemistilanteet ovat erilaisia. Esimerkiksi eläytyvä vuorovaikutuksellinen lukeminen ei sovi lepohuoneeseen. On tärkeää, että arkeen sisältyy lukemista, mutta jos lepoaika on erityisesti sinne siirryttäessä rauhaton, kannattaa pohtia palveleeko lukeminen ketään, jääkö siitä positiivinen kokemus, voisiko lukemisen aloittamista

viivästyttää ja panostaa lukurauhan saavuttamiseen? (Malinen, 2020; Helsingin kaupunki, 2020; Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim), 2020).

5 Katsomuskasvatus

Vasu nostaa esiin useammassakin kohdassa katsomuksellisen ajattelun muun muassa seuraavilla lauseilla: ”Työntekijöiden ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin, perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Henkilöstö toimii mallina lapsille kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Kieleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat koskevat jokaista lasta. Lapsen vasua laadittaessa huomioidaan lapsen kielellinen, kulttuurinen ja katsomuksellinen tausta. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteetin rakentamisessa. Opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista.” (Opetushallitus, Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018, ss. 10,19,21,25,31,49).

Katsomuskasvatusta tulee siis olla varhaiskasvatuksen arjessa. On tärkeää erottaa toisistaan käsitteet uskontokasvatus ja katsomuskasvatus. Ne eivät ole toistensa synonyymeja. Opetushallitus on laatinut ohjeet liittyen uskonnollisten tilaisuuksien järjestämiseen varhaiskasvatuksessa ja siihen minkälainen tilaisuus luokitellaan uskonnolliseksi tilaisuudeksi. Nämä ohjeet löytyvät esimerkiksi Turun Kieli- ja Kulttuuritietoinen varhaiskasvatus asiakirjasta (Turun varhaiskasvatus- ja perusopetusjaosto).

Katsomuskasvatuksella tarkoitetaan uskontoihin ja katsomuksiin liittyvää kasvatusta osana varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen sisältöjä, tavoite- ja oppimiskokonaisuuksia. Termi katsomus viittaa erilaisiin uskonnollisiin ja sekulaareihin (ei uskonnollisiin) vakaumuksen muotoihin. Katsomuskasvatuksen tehtävänä voidaan pitää lapsen maailmankuvan laajentamista. Varhaiskasvatusryhmissä, niin aikuisissa kuin lapsissakin on eri kulttuureiden, kielten ja taustojen edustajia, jotka toimivat yhdessä. Erilaisuuden ja samanlaisuuden kohtaaminen tasa-arvoisesti jo lapsuudesta lähtien auttaa lasta myöhemmässä vaiheessa kokemaan erityisyydet arkisina ja luonnollisina. (Tahvanainen, 2020).

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeää liittyen katsomuskasvatukseen. Jo alkukeskustelussa tulisi ottaa katsomus puheeksi. Monikielisissä perheissä on myös yhä tavallisempaa se, että vanhemmilla on

eri katsomukset. Katsomuskasvatukseen liittyvä yhteinen työ tarkoittaa arjessa keskustelua, uuden oppimista ja ratkaisujen etsimistä. Katsomuskasvatukseen liittyvä yhteistyö vaatii kuulluksi tulemista, keskustelun ja kysymisen rohkeutta, merkityspuheen vahvistumista ja oppivan yhteisön rakentumista. Se, että katsomusten käsittely jätetään kokonaan pois ei ole ratkaisu. (Tahvanainen, 2020).

Uskonnot ja muut katsomukset ovat osana lapsen elinympäristöä riippumatta hänen perheensä katsomuksesta. Uskonnot ovat läsnä esimerkiksi symboleissa, juhlissa ja tavoissa. Länsimaisessa kulttuurissa esimerkiksi kristinuskoon liittyvä yleissivistys on välttämätöntä osana kulttuurista lukutaitoa, monet taideteokset ja kirjallisuuden klassikot käsittelevät katsomuksellista symboliikkaa. Lasten tiedot, taidot ja valmiudet katsomuksiin liittyvissä asioissa eroavat toisistaan paljon. Monissa perheissä voidaan kokea, että katsomus on liian haasteellinen asia käsiteltäväksi tai se koetaan täysin tarpeettomana. Siksi on tärkeää, että lapsille tarjoutuu mahdollisuuksia käsitellä uskontojen ja kulttuurien välistä dialogia varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja koulussa. Vastuullisesti toteutettu, yhteiskunnan antama katsomuskasvatus tukee rauhanomaista rinnakkaiseloä ja ennakkoluulojen hälventämistä. (Aitlahti;Keränen-Pantsu;Mäkinen;& Reina, 2017)

Katsomuskasvatuksessa oleellista ei ole oikeiden vastausten antaminen vaan se, että lapsi saa tilaa pohtia ja kysyä. Monesti lapsille riittää jo se, että hän tulee kuulluksi ajatuksineen ja aikuinen on valmis ihmettelemään elämän suuria kysymyksiä hänen kanssaan. On tärkeää, että aikuinen huomaa kysyä, mikä sai lapsen pohtimaan ja mitä lapsi itse asiasta ajattelee. Mikäli lapselle ei anneta tilaisuutta pohtia elämäkysymyksiä, hän saattaa kokea, että hän kysyi jotain kiellettyä ja aikuinen suuttui hänelle. Tilan löytäminen lapsen kysymyksille, myös sellaisille, joiden vastauksia ei ole tieteellisesti todistettu, ja joita ei voi aistein havaita on tärkeää. Moniuskontoisessa ryhmässä tulee huomioida kaikkien ryhmän lasten katsomukset ja juhlat. Maailman katsomuksissa on myös yhteisiä piirteitä ja arvoja. (Aitlahti;Keränen-Pantsu;Mäkinen;& Reina, 2017).

Näistä esimerkkinä tunnetuin lienee Kultainen sääntö. Kultainen sääntö on arjessa toteutettava periaate, jossa ihmistä kehoitetaan tekemään vastavuoroisesti toisille samaa kuin mitä haluaisi itselleenkin tehtävän. Sekä muistutetaan siitä, ettei toisille pidä tehdä sellaista mitä ei haluaisi itselleenkaan tehtävän. Kultainen sääntö löytyy lähes kaikista eri uskonnoista (kristinuskko, juutalaisuus, islam, kungfutselaisuus, brahmalaisuus, buddhalaisuus, hindulaisuus, taolaisuus, zarathustralaisuus) sekä monista ajatussuunnista. (Opetushallitus, Miina ja Ville aineisto, 2021). Juutalaisuuteen, islamiin ja kristinuskoon

liittyviä muita yhteisiä aihepiirejä ovat esimerkiksi enkelit sekä kertomus Nooan arkista. (Aitlahti;Keränen-Pantsu;Mäkinen;& Reina, 2017).

6 Yhteenveto

Kieli- ja kulttuuritietoinen varhaiskasvatus on kokonaisvaltaista. Ajatellaanko, että pelkästään yksittäiset ja erilliset Suomi toisena kielenä opetustuokiot riittävät vai toteutetaanko kokopäiväpedagogiikka myös kielen näkökulmasta. Yksittäinen tuokio on toki paikallaan tehostetun oppimisen näkökulmasta, mutta sen haittapuolena on, että yhteys muuhun toimintaan on vähäistä tai se ei tue lapsen osallisuutta ryhmän muuhun toimintaan. Siksi kasvattajien yhteistyö esimerkiksi resurssiopettajan, S2-opettajan, VEO:n ja Valmo-opettajan välillä on todella tärkeää. Rinnakkaisopettajuuden malli, jolloin mahdollisuus eriyettyyn ryhmässä samanaikaisesti toteutettavaan opetukseen, tukee myös yhteyttä muuhun toimintaan ja mahdollistaa osallisuutta. Toiminnan laatuun vaikuttaa kasvattajan näkemys lasten taidoista, nähdäänkö tilanteissa vain puutteelliset taidot vai oppimisen mahdollisuus. Pelkkä mukana oleminen ei riitä. Lapsi omaksuu ympäristöstä kieltä kartuttamalla sosiaalista kielitaitoa, se tarkoittaa, että lapsi suoriutuu jokapäiväisistä tilanteista. Akateemisen kielitaidon perustan lapsi oppii toiminnassa, joka on pedagogisesti suunniteltua, jossa opetetaan suomen kieltä suunnitelmallisesti lapsen tarpeisiin perustuen. Sanaston karttuessa ja lapsen rohkaistuessa puhumaan myös virheitä tulee enemmän. Lapsi tarvitseeikin luontevan, yleiskielisen mallin omien virheellisten tai puutteellisten ilmaustensa täydennykseksi ja vahvistumiseksi. Kasvattajan tehtävänä on kannatella leikkiä, opettaa leikeissä tarvittavaa kieltä ja osallistua leikkiin. Kasvattaja rikastuttaa leikissä tarvittavaa kieltä nimeämällä leluja ja sanoittamalla tapahtumia, tuomalla uutta sanastoa tuttuihin leikkeihin. On tärkeää kerrata leikissä tarvittavia sanoja myös muissa yhteyksissä esimerkiksi muisti- ja lottopelien avulla. Liikuntatuokioissa opetellaan verbejä ja sääntöjä sekä paikanmääreitä. On tärkeää nimetä erilaisia taiteluun liittyviä välineitä ja tekemistä. Miten värittäminen ja piirtäminen eroavat toisistaan? Lauluja ja loruja voi elävöittää kuvien ja esineiden avulla. Laulaminen, loruttelu ja riittäminen tukevat myös kielen äänteiden opettelussa. Kasvattajan on tärkeää havainnoida lapsen toimintaa. Minkälaiseen leikkiin tai toimintaan lapsi hakeutuu? Nuorempiansa seuraan, jolloin selviää vähäisellä sanavarastolla vai toimintaan, jossa ei lainkaan tarvita kieltä. Yksin leikkiminen on ihan ok, mutta yksinään lapselta puuttuu mahdollisuus vuorovaikutukseen. (Alisaari, ym., 2020; Gyegygy & Nikkilä, 2014; Helsingin kaupunki, 2020; Malinen, 2020).

Lukeminen tukee kielenoppimista. Erityisesti kiireetön vuorovaikutuksellinen lukeminen, joka tarjoaa mahdollisuuden keskustelulle rikastuttaa sanavarastoa. Lukutuokioitakin on tärkeä suunnitella. Jos lepoaika on kovin rauhaton voi olla paikallaan miettiä, onko se päivän ainoa hetki, jolloin luetaan? Voisiko kielellisesti heikommalle lapselle tarjota esimerkiksi sadun kuvia katseltavaksi? (Gyegye & Nikkilä, 2014; Malinen, 2020).

Kielen arvioinnin tarkoituksena ei ole lapsen vertaaminen muihin ajatuksella, että joku toinen on parempi ja toinen huonompi. Arviointia tarvitaan seurannan takia, jotta osataan kohdistaa tuki oikein. (esim. Paula toiminta, Kettu testit, Valmo opetus). On myös tärkeää huomioida vahva kielitaito tarjoamalla haasteellisempia tehtäviä. Osallisuus ja lapsilähtöisyys eivät tarkoita, että toiminnan suunnittelun tarve olisi vähentynyt. Se on itseasiassa lisääntynyt. Kasvattajalla on mielessään ne tiedot ja taidot, joita lapsen olisi hyvä omaksua kussakin kehitysvaiheessa. Lapsia havainnoimalla ja kuuntelemalla kasvattajalla on mahdollisuus tarjota oppimistilanteita, kun asia lasta kiinnostaa. Toiminnansuunnittelun tulisi lähteä kysymyksistä: Mitä me tällä viikolla opimme? Miten lapset saavat mahdollisuuden oppia taitoja, joita tällä viikolla opettelemme? Kaikki lapset eivät ole samanlaisia oppijoita, mutta kaikilla on oikeus oppia! (Gyegye & Nikkilä, 2014; Malinen, 2020; Niemitalo-Haapola; Haapala; & Ukkola (toim), 2020).

7 Lähdeluettelo

- Aitlahti;Keränen-Pantsu;Mäkinen;& Reina. (2017). *Lattiakuvat katsomuskasvatuksessa ja opetuksessa*.
- Alisaari, J. (2020). *Kielellisesti vastuullinen pedagogiikka*.
- Alisaari;Jäppinen;Kekki;Kivimäki;Kivipelto;Kuusento;. . . Vigren. (2020). *Kielestä koppi*.
- George, S. (2017). Maaginen sanasäkki menetelmä. Noudettu osoitteesta <https://docplayer.fi/47619162-Maaginen-sanasakki-tuokioiden-mallinnus.html>
- Gyegye, M.;& Nikkilä, P. (2014). *Arviointiympyrä*.
- Gyegye, M.;& Thurin, N. (2020). Kielitaidon arviointivälineet varhaiskasvatuksessa.
- Helsingin kaupunki. (2020). Ota koppi ohjelma.
- Honko, M.;& Mustonen, S. (2018). *Tunne kieli*.
- Hujala, E.;& Fonsen, E. (2017). Varhaiskasvatuksen laadun arviointi ja pedagoginen kehittäminen. Teoksessa E. Hujala;& L. Turja, *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hujala, E.;& Turja, L. (. (2011). *Varhaiskasvatuksen käsikirja*.
- Konkreettista varhaiskasvatusta, R. W. (ei pvm). Sanasäkki. Noudettu osoitteesta <https://www.konkreettistavarhaiskasvatusta.com/blog/pohja-72gz4>
- Malinen, H. (2020). *Anna lapselle ääni*.
- Niemitalo-Haapola;Haapala;& Ukkola (toim). (2020). *Lapsen kielenkehitys*.
- Opetushallitus. (2018). Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteet 2018. Helsinki. Haettu 30. 12 2020 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Opetushallitus. (2021). Miina ja Ville aineisto.
- Peltola, M. S. (2020). Ääntämiseen, tuottamiseen ja rakenteisiin liittyvät kysymykset eri kielissä ja eri kielellisillä lapsilla.
- Rakkolainen-Sossa, S. (2020). Toisen kielen oppimisen teoriat ja teorioiden soveltaminen monikielisen lapsen kielitaidon arvioimisessa.
- Rapatti, K. (2011). Kielitietoisuudesta koulun menestystekijä. *Kielikello*. Noudettu osoitteesta <https://www.kielikello.fi/-/kielitietoisuudesta-koulun-menestystekija>
- Ruokonen, I. (2020). *Taidekasvatus kieltä tukemassa*.
- Tahvanainen, I. (2020). *Katsomuskasvatus*.
- Turun kaupunki. (2019). Turun Varhaiskasvatussuunnitelma. Noudettu osoitteesta https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/turun_varhaiskasvatussuunnitelma_28.5.2019.pdf

Turun varhaiskasvatus- ja perusopetusjaosto. (ei pvm). Turun kieli- ja kulttuuritietoinen varhaiskasvatus. (A. Oksanen, Kokoaja)

Turun yliopisto. (2020). Kielipeda työväline,. Noudettu osoitteesta
https://www.utu.fi/sites/default/files/media/Kielipeda_tyovaline.pdf

Liitteet:

Vinkkejä verkkosivustoille

Alkukeskustelu

Suunnitelma lapsen kielenkehityksen tueksi

Perheen juhlat

Lapsen haastattelulomake kieliversio

Kielen arviointi (neuvolaan menevä)

Oppimisympäristön, lapsen kielimaailman arviolomake (Turun yliopisto)

Arviointiympyrä pohja

Turun kieli- ja kulttuuritietoinen varhaiskasvatussuunnitelma

Vinkkejä

Vinkkejä eri verkkosivuilta

<https://pakolaisapu.fi/materiaalit/> Kuvallinen kommunikaatio-opas päivän tapahtumista, useita kieliä

<https://www.tampere.fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/terveyspalvelut/kuntoutus-ja-terapia/puheterapia/esitteet.html> oman kielen merkitys perheissä, useita kieliä

<https://sites.google.com/jyu.fi/tunne-kieli-verkkomateriaali/miksi-monikielisyys> yhden sijaan monta kieltä, monikielisyys voimavarana, useilla kielillä

<https://sites.google.com/jyu.fi/tunne-kieli-verkkomateriaali/> monipuolinen verkkomateriaali, joka perustuu kirjaan Tunne kieli. Valmiita fraaseja, ääninäytteitä yms. useilla kielillä. HUOM! Tekijän oikeuksilla suojattu materiaali, saa käyttää Ei kaupallisiin tarkoituksiin, kun lähde mainitaan.

<https://www.vaestoliitto.fi/ajankohtaista/puheeksi-ottamisen-kortit-ammattilaisille/> Väestöliiton puheeksi ottamisen kuvakortit kehotunnekasvatuksen tueksi. HUOM! Korteissa myös ympärileikkaukseen liittyvät kortit.

<https://evl.fi/documents/1327140/39461555/Kodin+eri+katsomukset+-esite/425c09d6-adbe-a53c-2506-3b2bb3ff0a9b> Esite kodin eri katsomuksista huoltajille

<https://evl.fi/kasvuakatsomuksesta> katsomuskasvatus tietoa

<https://dialogikasvatus.fi/> Materiaalia ja ajankohtaista tietoa kulttuuri- ja katsomuskasvatuksen tueksi